

**การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และสืบสาน
กิจกรรมพื้นบ้าน ผ่านวิถีการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์:
ตำบลนาแสง อำเภอกะคา จังหวัดลำปาง ***

**The Participation of the Community in Conserving and
Inheriting Local Activities through Creative Tourism:
Nasaeng Subdistrict, Kohka District,
Lampang Province**

นภาพรณ เนตรประดิษฐ์, บุญทวรรณ วิงวอน และหัตสยาพร อินทยศ
Napawan Netpradit, Boonthawan Wingwon and Hutsayaporn Intayos
มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
Lampang Rajabhat University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: nok_napawan@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ จำแนกภูมิปัญญาพื้นบ้านและเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และสืบสานรูปแบบกิจกรรมพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นผ่านวิถีการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนตำบลนาแสง อำเภอกะคา จังหวัดลำปางกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย ประชาชนชาวบ้าน ผู้สูงอายุ และคนในชุมชน จำนวน 35 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง ข้อมูลที่นำมาศึกษาครั้งนี้ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

ผลการวิจัยพบว่าภูมิปัญญาของชาวบ้านในชุมชนตำบลนาแสง อำเภอกะคา จังหวัดลำปาง เป็นสิ่งที่ชาวบ้านในชุมชนคิดแล้วนำมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน การแก้ไขปัญหา

* ได้รับความ: 16 ตุลาคม 2563; แก้ไขบทความ: 8 กุมภาพันธ์ 2564; ตอปรับตีพิมพ์: 8 มีนาคม 2564

รวมถึงการสร้างขวัญ และกำลังใจในการดำเนินชีวิต จนสะสมเป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านในชุมชน จำแนกเป็นภูมิปัญญาด้านศิลปะ ภูมิปัญญาด้านงานหัตถกรรม ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร ภูมิปัญญาด้านการแพทย์พื้นบ้าน ภูมิปัญญาด้านอาหาร ภูมิปัญญาด้านนาฏศิลป์ ดนตรี การแสดงพื้นบ้าน และภูมิปัญญาด้านพิธีกรรม ส่วนรูปแบบกิจกรรมพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นผ่านวิถีการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ประกอบด้วย กิจกรรมพื้นบ้านที่มีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อตามปฏิทินประเพณี 12 เดือนและกิจกรรมพื้นบ้านที่มีพื้นฐานมาจากภูมิปัญญา

คำสำคัญ: กิจกรรมพื้นบ้าน; การมีส่วนร่วม; ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

Abstract

The purposes of this research are to analyze, classify local wisdom, and link the participation of the community in conserving and inheriting the unique local activities through the creative tourism of Nasaeng community, Kohka district, Lampang province. The samples used in the research consisted of 35 local philosophers, elderly and community members, by using a specific random method. The data of this study was derived from observation, in-depth interviews, and group discussion by using Participatory Action Research (PAR) process.

The research results were found that the local wisdom of villagers in Nasaeng, KohKha district, Lampang province was practices of the villagers in the community for everyday life use, problem solving, and including creating morale and encouragement in their life. Eventually, this accumulation became knowledge of the villagers in the community, which were classified as art wisdom, handicraft wisdom, herb wisdom, traditional medicine wisdom, food wisdom, wisdoms of traditional dance, music, and folk performance, and ritual wisdom. For the unique local activities through creative tourism, it consisted of local activities based on

lifestyles, traditions, beliefs according to the 12-month calendar, and local activities based on wisdom.

Keywords: local activities; participation; creative tourism

1. บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) เป็นรูปแบบและลักษณะของการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวและเจ้าของบ้านได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ พัฒนาศักยภาพ การสร้างสรรค์ร่วมกัน ก่อให้เกิดความจดจำ สร้างความประทับใจอย่างลึกซึ้งในพื้นที่ของการท่องเที่ยว ที่สอดคล้องกับรสนิยมของนักท่องเที่ยวในปัจจุบันที่ไม่เพียงแต่ต้องการ “มองดู” สังคม และวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากตน แต่มีความประสงค์ที่จะ “ลงมือทำ” เพื่อเรียนรู้ ทำความเข้าใจในมรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่ที่ท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้ง พร้อมกับพัฒนาศักยภาพของตนเอง ผ่านการปฏิบัติ กิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมของพื้นที่ที่ท่องเที่ยว และเพื่อที่จะได้รับแรงบันดาลใจใหม่ๆ ภายหลังกลับไปดำเนินชีวิตปกติหลังการพักผ่อน (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์, พิเชษ สายพันธ์, อรุณา เทพละกุล, และ ชีระ สินเดชารักษ์, 2556)

ตำบลนาแสง เป็นตำบลหนึ่งในอำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ในปี พ.ศ. 2526 ได้แยกตัวจากตำบลนาแก้ว โดยอาศัยแม่น้ำวังเป็นเส้นแบ่งตำบล พื้นที่ของตำบลนาแสงมีแหล่งท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้มาศึกษาหาความรู้ และมาพักผ่อนหย่อนใจ ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ มีภูมิปัญญาพื้นบ้านที่หลากหลาย แต่ไม่นำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดมูลค่าเพิ่มหรือสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จังหวัดลำปางมีอยู่ ซึ่งภูมิปัญญาพื้นบ้านเหล่านี้เป็นสิ่งที่ไม่ว่าจะใช่มากเท่าไรก็ไม่หมดไปเหมือนทรัพยากรอื่น ๆ แต่กลับเป็นผลดีที่ได้ร่วมกันอนุรักษ์และสืบสานวิถีชีวิต ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ศิลปวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์เหล่านี้ โดยผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่พัฒนาต่อยอดจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มุ่งเน้นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นการมอบโอกาสให้นักท่องเที่ยวในการพัฒนาศักยภาพการสร้างสรรคของตนเองผ่านมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริงที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ศิลปหัตถกรรม อาหาร การแสดงและงานสร้างสรรค์ที่ต่างเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์วิถี

ชีวิตและมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนที่เป็นไปตามลักษณะเฉพาะของพื้นที่เป้าหมายที่ได้ท่องเที่ยว อีกทั้งเป็นการสร้างมูลค่าด้านการท่องเที่ยวให้มีสมรรถนะสูง พัฒนาอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานแห่งวิถีชีวิตชาวล้านนา มุ่งเน้นความได้เปรียบด้วยการสร้างคุณค่า (Value Creation)

ข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ทำให้ได้รูปแบบกิจกรรมพื้นที่บ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นผ่านวิถีการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนก่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรมระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยวรวมทั้งเกิดการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาพื้นบ้านแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และสืบสานกิจกรรมพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นผ่านวิถีการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนตำบลนาแสง อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง

2. เพื่อจำแนกภูมิปัญญาพื้นบ้านแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และสืบสานกิจกรรมพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นผ่านวิถีการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนตำบลนาแสง อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง

3. เพื่อเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และสืบสานรูปแบบกิจกรรมพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นผ่านวิถีการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนตำบลนาแสง อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง

3. วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ประชาชนในพื้นที่ชุมชนตำบลนาแสง อำเภอกะเคา จังหวัดลำปางจำนวน 4,679 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลนาแสง, 2561)

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ตัวแทนของประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ชุมชนตำบลนาแสง อำเภอกะเคาจำนวน 35 คน ประกอบด้วย ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 5 คน ผู้สูงอายุ จำนวน 15 คน และคนในชุมชน จำนวน 15 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง

2. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR: Participatory Action Research) (Crane & O'Regan, 2010) ประกอบด้วย

2.1 การสังเกต ผู้วิจัยศึกษาบริบท และแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน จากเอกสารและลงพื้นที่สำรวจ โดยการสังเกตวิถีชีวิต และสถานที่ต่าง ๆ ทางวัฒนธรรมในชุมชน

2.2 การสังเคราะห์และการสนทนากลุ่ม

2.2.1 ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากเอกสารและจากการสังเกตมาสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างที่ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน และผู้สูงอายุของชุมชน จำนวน 20 คน

2.2.2 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ สรุปประเด็นในมุมมองต่าง ๆ และการตีความที่ต่างกัน

2.2.3 ผู้วิจัยทำการสนทนากลุ่มกับตัวแทนผู้สูงอายุของชุมชน จำนวน 15 คน มีการระดมสมองโดยการพูดคุยกันร่วมแลกเปลี่ยนกัน รวมถึงการเปรียบเทียบสิ่งที่ได้จากการสังเกตเห็นกับสิ่งที่ปรากฏจากการสัมภาษณ์ และการนำข้อมูลมาร้อยต่อกันให้เป็นระบบตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1

2.2.4 นำผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 มาร่วมสนทนากลุ่มกับตัวแทนชุมชน จำนวน 15 คน เพื่อร่วมแลกเปลี่ยนความคิดกับสิ่งที่ค้นพบต่าง ๆ จากการสนทนากลุ่มตัวแทนผู้สูงอายุของชุมชน เพื่อจำแนกภูมิปัญญาของชุมชนตำบลนาแสง อำเภอกะเคา จังหวัดลำปางตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2

2.3 การวางแผน ผู้วิจัยทำการสนทนากลุ่มกับกับปราชญ์ชาวบ้าน ตัวแทนผู้สูงอายุ และคนในชุมชน จำนวน 35 คน เพื่อร่วมกันวางแผนกิจกรรมการท่องเที่ยวจากกิจกรรมพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นของชุมชนตำบลนาแสง อำเภอกะเคา จังหวัดลำปางตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3

2.4 การลงมือปฏิบัติ คนในชุมชนร่วมกันจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวการทำตามแผนที่วางไว้ โดยมีการสื่อสารกับตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลนาแสงอำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง ในการเข้าร่วมกิจกรรม และผู้วิจัยติดตามกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อเก็บข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ของการทดสอบเส้นทางการท่องเที่ยวของชุดแผนงานวิจัย

2.5 การแลกเปลี่ยน ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลจากกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อคืนข้อมูลให้กับชุมชน โดยนำสิ่งที่ยังมีคำตอบไม่แน่นอนมาแลกเปลี่ยนในกลุ่ม รวมทั้งเชิญชวนคนในชุมชนตำบลนาแสง อำเภอกะคา จังหวัดลำปางให้สะท้อนความคิด เพื่อใช้ในการวางแผนต่อไป

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้หลากหลายวิธีการประกอบกัน ทั้งการสังเกต (Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างที่ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านก่อนนำไปใช้สัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เมื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความถูกต้องน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งทำการตรวจสอบจากข้อมูลที่มาจากหลายแหล่ง ได้แก่ แหล่งปฐมภูมิหรือแหล่งบุคคล แหล่งทุติยภูมิหรือแหล่งเอกสาร และทำการตรวจสอบโดยการสอบทานข้อมูลโดยผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้ตรวจสอบ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูลทุกระยะ โดยใช้แผนที่ความคิด (Mind Map) ช่วยในการจัดเก็บประเด็นต่าง ๆ และได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม โดยนำข้อมูลมาแยกแยะเนื้อหาเป็นกลุ่มข้อมูลตามโครงสร้างที่ได้กำหนดไว้ การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา แยกประเภทข้อมูลเป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และขอบเขตที่ศึกษา จากนั้นประมวลข้อมูลทุกประเภทเข้าด้วยกันเพื่อใช้ประกอบในการตีความ สังเคราะห์เป็นภาพรวมแล้วนำมาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและสรุปอย่างเป็นระบบ

4. สรุปผลการวิจัย

1. แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : ตำบลนาแสงอำเภอกะคา จังหวัดลำปาง

1.1 ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกประชาชนชาวบ้าน และตัวแทนผู้สูงอายุของชุมชนจำนวน 20 คน ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูลพบว่า เป็นเพศหญิง จำนวน 12 คน และเพศชาย 8 คนอายุระหว่าง 64-92 ปี อาชีพเป็นเกษตรกร

1.2 ผลจากการสัมภาษณ์สามารถนำมาสรุปได้ดังนี้ แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลนาแสง อำเภอกะคาจังหวัดลำปางประกอบด้วย วัด โบราณสถานที่มีร่องรอย

ทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็นรวมทั้งงานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ของท้องถิ่น สิ่งปลูกสร้างได้แก่วัดนาแสงที่มีภาพจิตรกรรมฝาผนังเขียนด้วยสีฝุ่นเรื่องราวในเวสสันดรชาดก 13 กัณฑ์หอระฆังไม้สักทองที่วัดแม่โฮ รวมถึงโบสถ์ไม้สักโบราณที่วัดนาгимใต้ สถานที่สำคัญที่เป็นแหล่งเรียนรู้ได้แก่ มนุษย์เกาะคาหรือมนุษย์โบราณที่ถูกค้นพบบริเวณหน้าถ้ำตะกั่ว

2. การวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 “วิเคราะห์ภูมิปัญญาพื้นบ้านแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และสืบสานกิจกรรมพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นผ่านวิถีการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนตำบลนาแสง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง”

2.1 ผู้วิจัยทำการสนทนากลุ่มตัวแทนผู้สูงอายุของชุมชน จำนวน 15 คน ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูลเป็นเพศหญิง จำนวน 10 คน เพศชาย 5 คนอายุระหว่าง 62-71 ปี อาชีพเป็นเกษตรกร และเก็บของป่า

2.2 ผลจากการสนทนากลุ่มพบว่า ภูมิปัญญาของชาวบ้านในชุมชนตำบลนาแสง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปางเป็นสิ่งที่ชาวบ้านในชุมชนได้คิดแล้วนำมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน การแก้ไขปัญหา รวมถึงการสร้างขวัญและกำลังใจในการดำเนินชีวิต จนสั่งสมเป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านในชุมชน ประกอบด้วย ภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับการจักสาน ผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ เช่น ตะกร้า กล้องข้าว ผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว การทอผ้าและการทอผ้าขึ้นดินจก งานแกะสลักไม้รูปมนุษย์โบราณ การตีมีดยาสมุนไพรพื้นบ้าน เช่น เครื่องดื่มกระชายดำ ลูกประคบ นวดแผนไทยหมอกระดุก หมอเป่าตุ้มพุงพอง การทำจิ้นส้ม (แหนม) วิถีชีวิตการขุดเขียด การเก็บเห็ดเผาะ การขุดบ่าชี้เป้า งานใบตองบายศรีการตีกลองปฐา กลองสะบัดชัยวงปีพาทย์ สล้อซอ ซึงคาว เจียการฟ้อนรวมถึงการอ้องขวัญ

3. การวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 “จำแนกภูมิปัญญาพื้นบ้านแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และสืบสานกิจกรรมพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นผ่านวิถีการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนตำบลนาแสง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง”

3.1 ผู้วิจัยทำการสนทนากลุ่มกับตัวแทนคนในชุมชน จำนวน 15 คน ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูลพบว่า เป็นเพศหญิง จำนวน 10 คน เพศชาย จำนวน 5 คนอายุระหว่าง 36-52 ปี อาชีพเป็นเกษตรกร

3.2 ผลจากการสนทนากลุ่ม พบว่า ภูมิปัญญาของชาวบ้านในชุมชนตำบลนาแสง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปางสามารถจำแนกภูมิปัญญาพื้นบ้านในแต่ละประเด็นประกอบด้วย ภูมิปัญญาด้านศิลปะ โบราณสถาน ได้แก่ วัดนาแสงวัดนาгимใต้ มนุษย์เกาะคา และหลุมคำ

ภูมิปัญญาด้านงานหัตถกรรม ได้แก่ ผ้าทอมือ ผ้าขึ้นตีนจก งานแกะสลักไม้มนุษย์โบราณ การตีมีด ผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว การทำงานใบตองบายศรีภูมิปัญญาด้านสมุนไพร ได้แก่ ผลิตภัณฑ์จากกระชายดำ ลูกประคบ ภูมิปัญญาด้านการแพทย์พื้นบ้าน ได้แก่ หมอนวด หมอเป่า หมอกระดูก ภูมิปัญญาด้านอาหาร ได้แก่ การทำจิ้นส้ม (แหนม) น้ำพริกแดงภูมิปัญญาด้านนาฏศิลป์ ดนตรีและการแสดงพื้นบ้าน ได้แก่ การฟ้อนครวตาน สะล้อ ซอ ซึง กลองสะบัดชัย กลองปฐา ซอ ค่าว และเจียภูมิปัญญาด้านพิธีกรรม ได้แก่ การฮ้องขวัญการสืบชะตา

4. การวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 “เชื่อมโยงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และสืบสานรูปแบบกิจกรรมพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นผ่านวิธีการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนตำบลนาแสง อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง”

4.1 ผู้วิจัยทำการสนทนากลุ่มกับปราชญ์ชาวบ้าน ตัวแทนผู้สูงอายุ และตัวแทนคนในชุมชน จำนวน 35 คน ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูลพบว่า เป็นเพศหญิง จำนวน 22 คน เพศชาย 13 คน มีอายุระหว่าง 36-92 ปี อาชีพเป็นเกษตรกร และหาของป่า

4.2 ผลจากการสนทนากลุ่ม พบว่า การเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และสืบสานรูปแบบกิจกรรมพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นผ่านวิธีการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนตำบลนาแสง อำเภอกะเคา จังหวัดลำปางมีรายละเอียดดังนี้

4.2.1 กิจกรรมท่องเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชนได้แก่ วัดนาแสง วัดแม่ไฮ วัดนาгимได้ มนุษย์กะเคาหรือมนุษย์โบราณ โดยตัวแทนของชุมชนได้เลือกผู้สูงอายุเป็นมัคคุเทศก์ที่ได้รับการอบรมเชิงปฏิบัติการในการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว โดยเรียกว่า “พ่ออัยหรือแม่อัยนักสื่อความหมาย” มีหน้าที่แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชน ประวัติความเป็นมาของวัด โบราณสถานที่สำคัญของชุมชน รวมถึงวิถีชีวิต ประเพณีของชุมชน

4.2.2 กิจกรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต และประเพณีของชุมชน ตัวแทนของชุมชนได้ร่วมกำหนดประเพณีใน 12 เดือนของชุมชนที่นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมาท่องเที่ยวในแต่ละเดือน ประกอบด้วย

1) เดือนเจ็ด (เดือนเมษายน) ประเพณีปี๋ใหม่เมือง ประเพณีดำหัวผู้สูงอายุ ประเพณีแห่ไม้ค้ำศรี เลี้ยงผีปู่ย่า การขนทรายเข้าวัด จุดบ้องไฟขอฟ้าขอฝนในวันพญาวัน

2) เดือนแปด (เดือนพฤษภาคม) ประเพณีเดือน 8 มีกิจกรรมการทำบุญ ตักบาตร การแข่งขันบั้งไฟ การแห่ครวตาน ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุเตาปูน สงฆ์น้ำพระธาตุ

ม่อนนายนาง และในวันที่ 5 พฤษภาคมของทุกปีถือเป็น “วันกตัญญู” เพื่อระลึกถึงหลวงพ่อดำป็น โดยจะมีพิธีทำบุญ ณ วัดนาแสง

- 3) เดือนเก้า (เดือนมิถุนายน) ประเพณีสงฆ์น้ำพระ
 - 4) เดือนสิบ (เดือนกรกฎาคม) ประเพณีเข้าพรรษารักษาศีลเป็นเวลา 3 เดือน ทุกวันพระจะมีการทำวัดเย็น และใส่บาตร
 - 5) เดือนสิบเอ็ด (สิงหาคม) ประเพณีตานข้าว
 - 6) เดือนสิบสองเหนือ (เดือนกันยายน) การตานก๋วยสลาก หรือสลากภัต จาคะข้าว ในวันขึ้น 8-15 ค่ำ ถึงเดือน 12 แรม 15 ค่ำ สิบสองเป็งปุพพเปตพลี มีการทำบุญอุทิศ ส่วนกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้วมีความเชื่อว่าพระยายมราชได้ปล่อยวิญญาณผู้ตายกลับมาสู่ เมืองมนุษย์ เพื่อขอรับเอาส่วนบุญส่วนกุศลจากญาติจะได้พ้นจากภาวะแห่งเปรตอสุรกาย
 - 7) เดือนเกียงเหนือ โบราณว่าเดือนเจียง (เดือนตุลาคม) ประเพณีออกพรรษา ตานก๋วยสลากทอดกฐิน
 - 8) เดือนยี่เหนือ (เดือนพฤศจิกายน) การทอดกฐินถึงวัน 15 ค่ำ ประเพณี ยี่เป็ง (ลอยกระทง) จุดประทีป ทอดผ้าป่า ตั้งธรรมหลวงหรือเทศน์มหาชาติ
 - 9) เดือนอ้าย (เดือนธันวาคม) ประเพณีจุดธูปเข้ากรรมรุกขมูล ณ วัดนาгимได้
 - 10) เดือนสี่ (เดือนมกราคม) ทำบุญข้าวจีข้าวหลาม ประเพณีทานข้าวใหม่ ทานหลวงพระเจ้า
 - 11) เดือนห้า (เดือนกุมภาพันธ์) วันมาฆบูชา ตั้งขานหลวง
 - 12) เดือนหก (เดือนมีนาคม) ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุวัดนาгимได้ การ ทำบุญเลี้ยงพระ การทำบุญสืบชะตา
- 4.2.3 กิจกรรมเกี่ยวกับภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่นักท่องเที่ยว สามารถเรียนรู้จากครูภูมิปัญญาแต่ละท่าน ประกอบด้วย
- 1) ครูภูมิปัญญาด้านการปั้นและแกะสลักมนุษย์โบราณได้แก่ ท่านพระครู ประโชติ (ชยาภิรักษ์) และพ่อวิเชียรจันตะขัติ
 - 2) ครูภูมิปัญญาด้านการทอผ้าตีนจกได้แก่ แม่สายฝนต้นตนและแม่น้อย สมปุก
 - 3) ครูภูมิปัญญาด้านสมุนไพรได้แก่ พ่อนวนลโสณิน

4) ครุภูมิปัญญาด้านการตีไม้ได้แก่ พ่อบุญเกิดแก้วมารี
5) ครุภูมิปัญญาด้านหมอพั้นบ้าน (นวดกระดูกเป่า)ได้แก่ พ่อสมศักดิ์กิจ
สวัสดี พ่อพุ่มพลหาญและพ่อหมายเตยา

6) ครุภูมิปัญญาด้านพิธีกรรมได้แก่ พ่อธรรณิทธิธิดาวงษ์สกุล
7) ครุภูมิปัญญาด้านการร้องคำว เจี้ยจ้อยซอ ได้แก่ แม่น้อยเกียงค์คำ
แม่จันทร์สม คำปน และแม่ปวง ทองรีว

8) ครุภูมิปัญญาด้านดนตรีพื้นเมืองได้แก่ พ่อธีระพงษ์พองสมุทร
9) ครุภูมิปัญญาด้านงานใบตอง บายศรีได้แก่ แม่บุปผาขุนทอง
นอกจากนักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้จากครุภูมิปัญญาแต่ละท่านแล้ว
นักท่องเที่ยวจะลงมือทำกิจกรรม เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม รวมถึงเกิดความคิดสร้างสรรค์จาก
กิจกรรมที่ทำร่วมกับชุมชน เรียกว่า “ฐานการเรียนรู้”

4.2.4 การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนตำบลนาแสง อำเภอกะลา
จังหวัดลำปาง ตัวแทนของคนในชุมชนได้ร่วมกันกำหนดเป็นโปรแกรมการท่องเที่ยว 2 วัน 1 คืน

1) วันแรก: ช่วงเช้า กิจกรรมแรกเมื่อนักท่องเที่ยวมาถึงตำบลนาแสง อำเภอกะ
ลาจังหวัดลำปาง จะไปสักการะศาลเจ้าพ่อของหมู่บ้าน เพื่อให้ชาวบ้านจากนั้น
นักท่องเที่ยวจะได้ไปชมมนุษย์กะลาที่วิวัฒนาการมาเป็นมนุษย์ยุคแรกและไปเยี่ยมชมศูนย์การ
เรียนรู้บ้านหาดปู้ด้ายเพื่อเรียนรู้การทอผ้าจากกีโบราณการทอตีนจกและอุดหนุนสินค้าของชุมชน
ตลอดกิจกรรมช่วงเช้าบรรยายโดย “พ่ออ้อยหรือแม่อ้อยนักสื่อความหมาย”

ช่วงเที่ยงรับประทานอาหารกลางวันท้องถิ่น จากกลุ่มแม่บ้านบ้านหาดปู้
ด้าย ช่วงบ่ายกิจกรรมตามฐานการเรียนรู้ทั้ง 4 ฐาน ประกอบด้วย ฐานการเรียนรู้ที่ 1 กิจกรรม
การพันท่อน้ำดื่มโบราณ ฐานการเรียนรู้ที่ 2กิจกรรมการทำน้ำมันเหลือง ฐานการเรียนรู้ที่ 3
กิจกรรมการทำน้ำพริกตาแดง ฐานการเรียนรู้ที่ 4 กิจกรรมการทำหมอนหนุนใบตอง

ช่วงเย็น: นักท่องเที่ยวเข้าพักโฮมสเตย์บ้านหาดปู้ด้าย โดยทางชุมชนได้
เตรียมชุดล้านนา เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมช่วงค่ำ และถ่ายรูปเป็นที่ระลึก

ช่วงค่ำพิธีฮ้องขวัญแบบล้านนารับประทานอาหารเย็นท้องถิ่นแบบ
ขันโตก พร้อมฟังการขับซอ การเล่าเจ๊าะและบรรเลงสะล้อ ซอ ซึง

2) วันที่สอง : ช่วงเช้า รับประทานอาหารเช้าท้องถิ่น จากนั้นนักท่องเที่ยวเดินทางไปวัดนาแสง ไหว้พระเพื่อขอพรและชมภาพจิตรกรรมฝาผนังเขียนด้วยสีฝุ่นเรื่องราวในเวสสันดรชาดก 13 กัณฑ์บรรยายโดยพ่ออุ้ยหรือแม่อุ้ยนักสื่อความหมาย

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบกิจกรรมพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นผ่านวิถีการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ และทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดของ McNulty (2009) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ใช้ชุมชนเป็นฐานในการดำเนินการ โดยที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้ชุมชนสามารถรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตของตนเอง และทำให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสได้เรียนรู้ ได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับชุมชนอันจะเป็นการเสริมสร้างประสบการณ์เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวขึ้นให้นักท่องเที่ยวโดยตรง และผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยของกิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย (2561) ที่ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนมีศักยภาพในการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เก่าแก่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากชุมชนอื่น อีกทั้งยังมีโบราณสถานให้เรียนรู้ ประเพณี และวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ซึ่งชุมชนสามารถนำทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เหล่านี้นี้มาร่วมกันคิดสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาเป็นกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ และสัมผัสกับวิถีชีวิตประจำวันของคนในชุมชนมากกว่าการไปแค่เยี่ยมชม

การเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และสืบสานรูปแบบกิจกรรมพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นผ่านวิถีการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ประกอบด้วยกิจกรรมท่องเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน กิจกรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณีของชุมชน และกิจกรรมเกี่ยวกับภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้จากครูภูมิปัญญา และได้ลงมือทำกิจกรรมฐานการเรียนรู้ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยว รวมถึงเกิดความคิดสร้างสรรค์จากกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวได้ร่วมทำกับชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ Jelincic (2009) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นการท่องเที่ยวที่พัฒนาขึ้นมาจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทักษะด้านต่าง ๆ ทางด้านวัฒนธรรมของสถานที่ หรือประเทศที่ไปเยือนในช่วงวันหยุด แต่นักท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

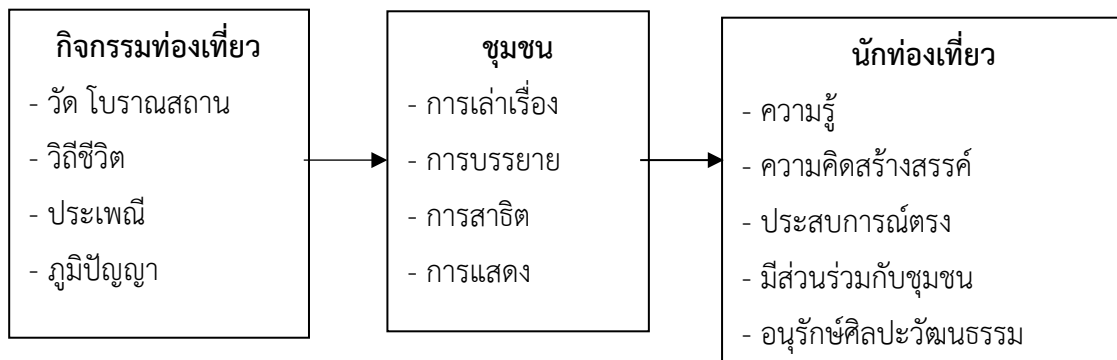
จะสามารถพัฒนาศักยภาพเชิงสร้างสรรค์ของตนเอง และอยู่ใกล้ชิดกับชุมชน โดยการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์ของตนเองในแหล่งท่องเที่ยวและเรียนรู้ประสบการณ์ในสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมหรือคุณลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นมากกว่าเพียงไปเยี่ยมชม ผลการวิจัยที่พบยังสอดคล้องกับงานวิจัยของคัชพล จันเพชร และพิทักษ์ ศิริวงศ์ (2560) ที่พบว่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี สถาปัตยกรรม และสถานประกอบพิธีทางศาสนา ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นการสั่งสมมาจากสมัยอดีตและสร้างสรรค์ไว้จนสืบทอดมาเป็นมรดกวัฒนธรรมให้แก่ชุมชน ส่วนการพัฒนาโดยใช้ทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่แหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ร่วมกันสร้างต้นแบบและต่อยอดผลิตภัณฑ์ที่สร้างสรรค์จากมรดกศิลปวัฒนธรรมเพื่อรักษาองค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหายให้คงอยู่ ในขณะเดียวกันก็ส่งเสริมให้ชุมชนนำองค์ความรู้จากมรดกทางศิลปวัฒนธรรมไปใช้ในการพัฒนาต่อยอดให้มีคุณภาพหรือศักยภาพตามความเหมาะสมต่อเอกลักษณ์ของชุมชน ประกอบด้วย การจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่บูรณาการแหล่งวัฒนธรรม มรดกศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเชื่อ ภาษา วรรณกรรม และผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องตามเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมและเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนให้กับนักท่องเที่ยวและยังสอดคล้องกับงานวิจัยของเปรมฤดี ทองลา และเพชรศรี นนทศิริ (2559) ที่พบว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ประกอบด้วย กลุ่มศิลปะ กลุ่มสินค้า กลุ่มวิถีชีวิตและกลุ่มมรดกทางวัฒนธรรม ส่วนคุณลักษณะของทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ประกอบด้วย ความมีเอกลักษณ์ และความโดดเด่น

6. องค์ความรู้จากการวิจัย

การเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และสืบสานรูปแบบกิจกรรมพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นผ่านวิถีการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ประกอบด้วย กิจกรรมท่องเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน ได้แก่ วัด โบราณสถาน กิจกรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณีของชุมชน และกิจกรรมเกี่ยวกับภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นผ่านการเล่าเรื่อง การบรรยายจากพ่ออุ้ยหรือแม่อุ้ยนักสื่อความหมาย นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้จากครุภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ และได้ลงมือทำกิจกรรมที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ ประสบการณ์ตรงจากการมีส่วนร่วมกับชุมชน

เกิดความคิดสร้างสรรค์จากกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวได้ร่วมทำกับชุมชน และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนผ่านการแสดงพื้นบ้านด้านนาฏศิลป์ และดนตรี ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และสืบสานกิจกรรมพื้นบ้านผ่านวิธีการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

7. ข้อเสนอแนะ

1. วิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อตามปฏิทินประเพณี 12 เดือนยังคงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของชุมชนไว้ ดังนั้นควรนำสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของชุมชนเป็นจุดขายให้นักท่องเที่ยว โดยมีการนำเรื่องราวที่มาถ่ายทอดสู่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และสืบทอด

2. ประเด็นกิจกรรมพื้นบ้านผ่านวิธีการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มาจากภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ซึ่งครูภูมิปัญญาส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ชุมชนควรมีการจัดการความรู้ เช่น การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร การถ่ายทอดสู่กลุ่มเยาวชน เป็นต้น

3. ในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการศึกษาความต้องการผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว เพื่อชุมชนจะสามารถจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ให้ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวได้มากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย. (2561). แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนท่ามะโอ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้*, 6(1), 131-147.
- คัชพล จั่นเพชร, และ พิทักษ์ ศิริวงศ์. (2560). การบูรณาการทุนทางวัฒนธรรมสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนบ้านชากแง้ว อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี. *วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 10(1), 31-148.
- เปรมฤดี ทองลา, และ เพชรศรี นนท์ศิริ. (2559). คุณลักษณะของทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตามความต้องการของนักท่องเที่ยว กรณีศึกษาชุมชนบ้านวัดจันทร์ อำเภอภักดีนิคม จังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์, พิเศษ สายพันธ์, อรุมา เตพลกุล, และ ชีระ สันเดชารักษ์. (2556). *การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism)*. กรุงเทพมหานคร: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน).
- องค์การบริหารส่วนตำบลนาแสง. (2561). จำนวนประชากร. สืบค้นจาก <http://www.nasaeng.go.th/mainfile.htm>
- Crane, P., & O'Regan, M. (2010). *On PAR Using Participatory Action Research to Improve Early Intervention*. Australia: Commonwealth of Australia.
- Jelincic, D.A. (2009). Splintering of Tourism Market: New Appearing Forms of Cultural Tourism as a Consequence of Changes in Everyday Lives. *Collegium Antropologicum*, 33(1), 259-266.
- McNulty, R. (2009). Creative Tourism. Retrieved from <http://www.cturbone.com/4539creative-tourism-conference-defines-news>.